

MICHAŁ KŁAKUS

NUNCJUSZ APOSTOLSKI ANGELO RONCALLI WOBEC PROBLEMÓW POLSKIEJ EMIGRACJI WE FRANCJI PO ZAKOŃCZENIU II WOJNY ŚWIATOWEJ

Niespodziewanie, na mocy osobistej decyzji Piusa XII¹, w grudniu 1944 roku² dotychczasowy przedstawiciel Stolicy Apostolskiej w Turcji i Grecji Angelo Giuseppe Roncalli został mianowany nuncjuszem apostolskim we Francji. 30 grudnia 1944 roku przybył do kraju nad Sekwaną. Pierwsze wrażenie nie pozostawiało złudzeń, zwłaszcza w sytuacji, kiedy dymisja jego poprzednika, biskupa Valerio Valeri została wymuszona przez Charles'a de Gaulle'a³. Na lotnisku w Villacoublay (20 km na południowy zachód od Paryża) nie przewidziano specjalnego powitania legata papieskiego. Jego trwająca trzy lata misja we Francji polegała na uspokojeniu nastrojów w sytuacji, kiedy władza cywilna domagała się dymisji trzydziestu biskupów (ostatecznie udało się zredukować ich liczbę do trzech: Aix, Mende oraz

Ks. dr MICHAŁ KŁAKUS – duszpasterz wśród Polaków we Francji; 73, Av. Victoire, Toulon (Francja); e-mail: mklakus@poczta.onet.pl, mich780@wp.pl

¹ F. R i c o s s a, *Le pape du Concile, Sixième partie: nonce à Paris (1944–1953); la politique*, (Extrait de la revue Sodalitium n. 27 de mars 1992 pp. 12 sqq.), <http://www.sodalitium.eu/index.php?pid=95> [dostęp: 31 maja 2013]. Pierwotnie miał być mianowany arcybiskup Giuseppe Fietta, nuncjusz apostolski z Argentyny. Jednakże ze względu na zły stan zdrowia odmówił zmiany placówki. P. B l e t, *Pie XII et la France en guerre*, „Revue d'histoire de l'Église de France” 69(1983), nr 183, s. 229; E. F o u i l l o u x, *Extraordinaire ambassadeur? Mgr Roncalli à Paris (1944-1953)*, „Revue historique” 1988, nr 565, s. 118.

² Decyzja papieża o mianowaniu nuncjuszem we Francji miała być przedstawiona biskupowi Angelo Roncallemu w depeszy z 5 grudnia. Dnia 13 grudnia została zaakceptowana przez Roncallego. B l e t, *Pie XII*, s. 229-230.

³ Charles de Gaulle nie uznał ambasadorów państw rezydujących w czasie wojny przy rządzie w Vichy, w tym nuncjusza apostolskiego. B l e t, *Pie XII*, s. 229.

Arras) z jednej⁴ i zachowania decydującego wpływu szefa misji dyplomatycznej Watykanu na nominację nowych biskupów z drugiej strony. W czasie tej posługi odbył on, często nie informując urzędników ministerstwa spraw zagranicznych, 48 podróży do wielu diecezji tego kraju. W jakim stopniu było to możliwe, pragnął być bardziej „proboszczem” Francji niż dyplomata, dlatego też – jak pisze Étienne Fouilloux – sposób prowadzenia przez niego dyplomacji był niezrozumiały dla obserwatorów⁵.

Dotychczas na temat życia i posługi Angelo Roncallego jako nuncjusza we Francji wydano kilka publikacji naukowych. Prócz „Dziennika duszy”⁶ ukazało się w języku francuskim kilka wartościowych publikacji biograficznych zawierających również informacje na temat jego działalności we Francji⁷. Najważniejszymi dotychczas opublikowanymi pracami naukowymi dotyczącymi tamtego okresu są zbiór przemówień i listów nuncjusza Roncallego w czasie jego pobytu we Francji⁸ oraz wydane najpierw w języku włoskim, a następnie przełożone na język francuski krytyczne wydanie dzienników przyszłego papieża Jana XXIII⁹. Warto przypomnieć, że począwszy od roku 1905 (rok po święceniach kapłańskich) aż do 1963 (data śmierci), Angelo Roncalli prowadził prywatny dziennik, który składał się z 3000 zapisanych stron¹⁰. Zawarł w nich nie tylko informacje o spotkaniach, wizytach, planie każdego dnia, ale znalazły się w nim również subiektywne¹¹ uwagi i odczucia dotyczące tych spotkań.

⁴ Tamże, s. 231.

⁵ F o u i l l o u x, *Extraordinaire ambassadeur?*, s. 107, 121.

⁶ J e a n XXIII, *Journal de l'âme. Ecrits spirituels*, Paris: Cerf 1965.

⁷ J. N e u v e c e l l e, *Jean XXIII une vie*, Paris: Grasset 1968. W tej liczącej 500 stron książce okresowi francuskiemu poświęcono nie więcej niż 65 stron. T. C a h i l l, *Jean XXIII*, Québec: Les Editions Fides 2003; Ph. C h e n a u x, *Les enseignements de Jean XXIII*, Saint Maurice: Editions sunt-augustin 2000; G. A l b e r i g o, *Jean XXIII devant l'histoire*, Seuil 1989; P. H e b b l e t h w a i t e, *Jean XXIII. Le Pape du Concile*, Paris: Bayard 2000.

⁸ *Jean XXIII, Angelo Giuseppe Roncalli. Souvenirs d'un nonce, cahiers de France, 1944-1953*, Roma 1963.

⁹ G. A. R o n c a l l i (Giovanni XXIII), *Anni di Francia. I: Agende del nunzio 1945-1948*, ed. É. Fouilloux, Bologna: Istituto per le scienze religiose 2005; t e n ż e, *Anni di Francia. 2: Agende del nunzio, 1949-1953*, ed. É. Fouilloux, Bologna: Istituto per le scienze religiose 2006; [tłumaczenia na j. francuski:] G. A. R o n c a l l i, *Journal de France. I: 1945-1948*, Paris 2006, [dalej cyt.: *Journal I*]; t e n ż e, *Journal de France. II: 1949-1953*, Paris 2008, [dalej cyt.: *Journal II*].

¹⁰ R. K r i e g e l, *Mgr A.G. Roncalli: Le Nonce et l'Epuraton*, *Journal de France I*, Paris: Cerf 2006, http://ceas.alsace.free.fr/ceas/pdf/cercle_de_lecture/roncalli.pdf [dostęp: 20 maja 2013].

¹¹ Dla przykładu – po spotkaniu z przedstawicielem prezydenta USA Myronem Taylorem

Kulisy wyboru Angelo Roncallego na nuncjusza we Francji oraz jego główne dokonania opisał P. Blet¹². Jego działalność na tym stanowisku została także omówiona w artykułach É. Fouilloux¹³, M. Demarle¹⁴ oraz R. Kriegela, będącym krótką analizą pierwszego tomu dziennika hierarchy¹⁵.

Szefowi misji dyplomatycznej Stolicy Apostolskiej we Francji nieobce były problemy¹⁶ i sprawy emigracji polskiej. Jak pisze ówczesny rektor Polskiej Misji Katolickiej, ks. Franciszek Cegiełka, arcybiskup Angelo Roncalli „żywił dużo sympatii dla Polski”¹⁷. W Archiwum Polskiej Misji Katolickiej zachowała się korespondencja między nuncjuszem a rektorem Polskiej Misji Katolickiej we Francji¹⁸. Również w dziennikach Roncallego znaleźć można informacje na temat spotkań z polskimi dostojnikami kościelnymi.

W Paryżu wielokrotnie dochodziło do spotkań nuncjusza Angelo Roncallego z kardynałem Augustem Hlondem. Jedna z najważniejszych wizyt miała miejsce 10 kwietnia 1945 roku w ambasadzie polskiej, czyli kilka dni po oswobodzeniu prymasa z niewoli w Wiedenbruck w Westfalii¹⁹. Nie było to z pewnością pierwsze spotkanie nuncjusza z kardynałem Hlondem, kilkakrotnie bowiem, jeszcze przed wybuchem II wojny światowej, odwiedził on Polskę. Zwierzchnik Kościoła w Polsce zrobił tak duże wrażenie na biskupie Roncallim, który był zachwycony zachowaną pomimo represji bystrością

6 maja 1948 roku Roncalli zanotował: „nic ważnego”, kiedy Taylor tego samego dnia, zdając relację Trumanowi, napisał, że w czasie spotkania omówiono sprawy dotyczące groźby III wojny światowej czy sprawy polityki wobec Hiszpanii. K r i e g e l, *Mgr A. G. Roncalli*.

¹² B l e t, *Pie XII*, s. 209-232.

¹³ F o u i l l o u x, *Extraordinaire ambassadeur?*, s. 101-128.

¹⁴ M. D e m a r l e, *Mon ami Angelo Giuseppe Roncalli, Nonce apostolique, le futur Jean XXIII*, Paris: Éditions Saint-Germain-des Prés 1984.

¹⁵ K r i e g e l, *Mgr A. G. Roncalli*.

¹⁶ W jednej z nich opisuje przyczyny odmowy współpracy Polskiej Misji Katolickiej (PMK) we Francji z dyplomatami rządu komunistycznego w Polsce, głównie Stanisławem Skrzyszewskim i Jerzym Putramentem, i ich zabiegi w celu skłócenia Polonii francuskiej po II wojnie światowej. F. C e g i e ł k a, *Nuncjusz apostolski A. G. Roncalli na tle zatargu Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu z Ambasadą Tymczasowego Rządu Warszawskiego w latach 1945-1947*, [broszura wydana w USA] 1976; t e n ż e, *Nuncjusz A. G. Roncalli w Paryżu*, „Zeszyty Historyczne” 1977, nr 39, s. 184-193. O spotkaniach rektora PMK z przedstawicielami rządu polskiego był na bieżąco informowany kardynał August Hlond. W archiwum PMK zachowało się kilka protokołów takich rozmów. Patrz: Archiwum Polskiej Misji Katolickiej we Francji [dalej cyt.: APMK], *Hlond August, kard. (1892-1948)*, sygn. B.III.1.

¹⁷ C e g i e ł k a *Nuncjusz A. G. Roncalli*, s. 184.

¹⁸ APMK, *Nuncjatura w Paryżu, 1944-1993*, sygn. A.IV.1.

¹⁹ *Journal I*, s. 84-86.

umysłu swojego rozmówcy²⁰, że zaprosił kardynała Hlonda na kolejne spotkanie dzień później, tym razem do nuncjatury. Następne spotkanie, jak wynika z zapisków Roncallego, miało miejsce również w nuncjaturze dwa dni później, to jest 13 kwietnia. Dnia 19 kwietnia 1945 roku nuncjusz udał się z ks. prałatem Alfredo Pacinim²¹ do ambasady polskiej, by uhonorować prymasa Polski²². Spotkanie to jednak miało burzliwy przebieg. Wzburzenie wśród gości, jak zanotował legat papieski, wywołały postanowienia konferencji jałtańskiej zakończonej dwa miesiące wcześniej²³, podporządkowującej władze w Polsce zwierzchnictwu Związku Radzieckiego. Na trzy dni przed wyjazdem z Francji, 21 kwietnia miało miejsce ostatnie w 1945 roku spotkanie nuncjusza z prymasem Polski²⁴.

Wizyty te zapadły tak głęboko w pamięci nuncjusza, że opisując w swoim dzienniku pobyt w Lourdes (31 lipca 1945 roku), zanotował, że mieszkał w tym samym pokoju, w którym przebywał w czasie wojny kardynał August Hlond²⁵.

Kolejna okazja do rozmowy z udającym się do Rzymu kardynałem Hlondem nadarzyła się ponad rok później, 20 listopada 1946 roku²⁶. Korzystając ze sposobności, prymas Polski w czasie tych spotkań informował nuncjusza o stosunku władz komunistycznych do Kościoła w Polsce, prześladowaniach duchownych oraz łamaniu zasad demokracji. Angelo Roncalli współczuł narodowi polskiemu. Po spotkaniu z udającym się do Rzymu prymasem Polski, 1 stycznia 1948 roku zanotował: „Biedna, umęczona Polska. Ale dusze pozostają silne i wierne Chrystusowi”²⁷. W czasie spotkań poruszano także tematy związane z emigracją polską i prowadzeniem duszpasterstwa wśród Polaków na obczyźnie.

Nuncjusz Angeli Roncalli spotykał się także z innymi polskimi duszpaste-rzami. Dzień po spotkaniu z kardynałem Augustem Hlondem w ambasadzie

²⁰ Tamże, s. 84-86, 88-89.

²¹ Od 1935 roku pracował w nuncjaturze w Warszawie. W latach 1944-1946 roku był radcą w nuncjaturze we Francji. Mianowany został biskupem (1946), a następnie kreowany kardynałem (1967).

²² *Journal* I, s. 88-89.

²³ Trwała od 4 do 11 lutego 1945 roku.

²⁴ *Journal* I, s. 88-89.

²⁵ Tamże, s. 117.

²⁶ Tamże, s. 290.

²⁷ „Pauvre Pologne que de tourments! Mais les ames restent cependant solides et fideles au Christ” (tamże, s. 453).

polskiej, 19 kwietnia 1945 roku rozmawiał z biskupem Józefem Gawliną, który obok kardynała był odpowiedzialny za organizację duszpasterstwa polonijnego²⁸. Kolejne spotkanie miało miejsce 23 kwietnia 1945 roku.

Dnia 7 maja 1949 roku został przyjęty przez nuncjusza Roncallego biskup Józef Gawlina, zaś 11 maja tegoż roku wraz z rektorem Polskiej Misji Katolickiej, ks. Kazimierzem Kwaśnym oraz przełożonymi polskiego Seminarium Duchownego w Paryżu legat papieski zjadł obiad²⁹. Kolejne spotkania miały miejsce 6 maja i 2 listopada 1952 roku³⁰. Również kilkakrotnie (3 lutego 1947³¹, 19 stycznia 1953 roku³²) nuncjusz rozmawiał z rektorem Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu.

Szczególną sympatią arcybiskup Angelo Roncalli darzył Marię Winowską³³, pisząc o niej w swoich dziennikach jako o tej, która „zajmuje się bardzo Polakami”³⁴, a w szczególności „udziela gościnności i opiekuje się biednymi polskimi studentkami”³⁵. Być może została ona przedstawiona nuncjuszowi przez kardynała Augusta Hlonda, który jeszcze w czasie wojny będąc w Lourdes współpracował z nią³⁶. Innym duchownym polskim, który nawią-

²⁸ 26 maja 1931 roku kardynał Hlond otrzymał dekret, na mocy którego papież mianował go protektorem, czyli duchowym opiekunem emigracji polskiej. W rzeczywistości funkcję tę sprawował biskup Gawlina, choć oficjalnie dopiero na mocy dekretu Kongregacji dla Spraw Nadzwyczajnych, N. 619/49, z dnia 28 stycznia 1949 roku Józef Felix Gawlina otrzymał urząd protektora i kierownika Opieki Duchownej nad Polakami za granicą. Patrz: APMK, *Józef Gawlina*, Gawlina do Kwaśnego, Rzym, 15 lutego 1949, sygn. B.IV.

²⁹ *Journal* II, s. 88.

³⁰ Tamże, s. 520, 612.

³¹ *Journal* I, s. 324.

³² *Journal* II, s. 380.

³³ Maria Winowska – pisarka i dziennikarka pochodzenia polskiego (ur. w 1904 roku w Skałacie w Galicji Wschodniej). W czasie II wojny światowej członkini francuskiego ruchu oporu, aktywna działaczka emigracji polskiej we Francji. Odbywała regularne spotkania w Lourdes z kardynałem Ch. Lavigerie. Pod pseudonimem Pierre Lenert opublikowała w 1962 roku książkę poświęconą prześladowaniu Kościoła w Polsce w okresie stalinowskim oraz do roku 1962 redagowała „L'Église catholique en Pologne”. Była to zebrana seria artykułów publikowanych w „La croix” w lutym 1962 roku. <http://www.niedziela.pl/arttykul/84589/nd/Polonica-w-Lourdes> [dostęp: 26 czerwca 2013]; P. L e n e r t, *L'Église catholique en Pologne*, Paris: Éditions du Centurion 1962, s. 11.

³⁴ *Journal* II, s. 74.

³⁵ *Journal* II, s. 122.

³⁶ APMK, *Hlond August, kard. (1892-1948)*, Hlond do Rogaczewskiego, Lourdes, 21 września 1940, sygn. B.III.1.

zał kontakt z arcybiskupem Roncallim, był ks. Augustyn Jakubisiak³⁷, który spotkał się z nuncjuszem 12 marca 1945 roku³⁸.

Liczba odbytych spotkań z kardynałem Augustem Hlondem, biskupem Józefem Gawliną, jak również z ks. Franciszkiem Cegiełką i jego następcą, ks. Kazimierzem Kwaśnym nie dziwi, zważywszy na problemy, z jakimi musiała sobie radzić Polska Misja Katolicka w Paryżu po II wojnie światowej, zwłaszcza że sposób ich rozwiązania był konsultowany z nuncjaturą w Paryżu. Warto przypomnieć, że po II wojnie światowej emigracja polska we Francji liczyła około 750 000 osób. Pracowało tam 140 księży oraz 100 sióstr zakonnych³⁹.

Dzięki wsparciu udzielonemu rektorowi Polskiej Misji Katolickiej przez nuncjusza, udało się po zakończeniu II wojny światowej utrzymać w mocy umowę z 1924 roku (*Reglement des Aumôniers Polonais*), precyzującą zasady pracy duszpasterskiej księży polskich we Francji i utrzymującą zwierzchnictwo rektora Polskiej Misji Katolickiej nad duchownymi z Polski duszpasterzującymi wśród emigracji polskiej⁴⁰. Sprawa była o tyle istotna, że część duchowieństwa francuskiego sprzeciwiała się istnieniu odrębnych duszpasterstw narodowych, argumentując to potrzebą unifikacji pracy pastoralnej na parafii francuskiej, niezależnie od pochodzenia parafian. W 1950 roku ks. Kazimierz Kwaśny informował biskupa Józefa Gawlinę: „Najboleśniejszą jest sprawa nieprzychylnego ustosunkowania się Episkopatu Francuskiego do księży polskich. Głową tej akcji jest przewodniczący Komisji Episkopalnej, Kardynał Lienart z Lille, który twierdzi, że już najwyższy czas, aby zjednoczyć parafię francuską wokół jednego proboszcza, którym ma być ksiądz francuski wyznaczony przez swego Ordynariusza”⁴¹. Poparcie udzielone przez nuncjusza nie dziwi, zwłaszcza że (dzięki spotkaniom z polskimi dostojnikami kościelnymi) sposób prowadzenia duszpasterstwa polskiego krytykował powojenne zmiany w liturgii *à la française* (nieprzestrzegania zasad liturgicznych, traktowanie

³⁷ Augustyn Jakubisiak (1884-1945), ukończył studia filozoficzno-teologiczne uwieńczone przyjęciem święceń kapłańskich w 1907 roku w Warszawie. W 1910 roku wyjechał do Francji. Studiował na Sorbonie, gdzie uzyskał tytuł doktora filozofii. Kapelan Francuskiej Misji Wojaskowej. Po II wojnie światowej delegat Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rządu Londyńskiego na Francję.

³⁸ *Journal I*, s. 74.

³⁹ J. K l e c h t a, *Najstarsza w świecie. Polska Misja Katolicka we Francji 1836-2006*, Paryż: Polska Misja Katolicka we Francji 2006, s. 180.

⁴⁰ Tamże, s. 192.

⁴¹ APMK, *Józef Gawlina*, Kwaśny do Gawliny, Paryż, 8 grudnia 1950, sygn. B.IV.

sprawowania obrzędów jako gry aktorskiej, a samego nabożeństwa jako koncertu)⁴².

Innym problemem poruszonym w czasie spotkań z arcybiskupem Angelo Roncallim, była sprawa harmonogramu celebracji niedzielnej mszy świętej dla robotników oraz jurysdykcji rektora Polskiej Misji Katolickiej do sprawowania sakramentu spowiedzi wśród Polaków. W lutym 1946 roku ks. Franciszek Cegiełka zwrócił się z prośbą, by polscy kapelani mogli odprawiać msze święte niedzielne w godzinach popołudniowych i wieczornych, między godz. 16.00 a 21.00. Chodziło o umożliwienie uczestniczenia we mszy świętej polskim robotnikom, górnikom i rolnikom, którzy nie mogli w niedzielę przybyć do kościoła przed południem z powodu pracy i zajęć miejscowych księży mieszkających w Albi, Amiens, Annecy, Arras, Autun, Bayeux, Beauvais, Besançon, Bordeaux, Bourges, Cambrai, Carcassones, Chalons-sur-Marne, Clermont-Ferrand, Dijon, Le Mans, Lille, Lyon, Marseille, Meaux, Metz, Nantes, Nice, Nimes, Orleans, Paris, Rennes, Rodez, Rouen, Soissons, Saint-Brieuc, Saint-Flour, Strasburg, Toulouse, Tours, Troyes, Verdun, Versailles, czyli tam, gdzie istniały duże skupiska ludności polskiej lub obozy dla uchodźców⁴³. Problem sprawowania niedzielnych mszy świętych w godzinach popołudniowych dotyczył głównie zachowania postu eucharystycznego. Według zasady Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku, post obejmował również przyjmowanie wszelkich napojów, w tym wody. Ze względu na post trwający od północy, msza święta niedzielna rozpoczynała się zazwyczaj około godz. 9.00, co mogło być przeszkodą dla robotników pracujących w gospodarstwach rolnych z powodu rannych prac przy trzodzie⁴⁴.

Pewien kłopot mogła sprawiać reakcja biskupów francuskich, zwłaszcza że ks. Franciszek Cegiełka, znając nastawienie biskupów francuskich co do kwestii organizacji duszpasterstwa polonijnego, nie konsultował z nimi tych propozycji. Jednak, licząc na sentyment, jakim nuncjusz Angelo Roncalli darzył kardynała Augusta Hlonda, rektor Polskiej Misji Katolickiej we Francji wspominał, że propozycje ułożenia duszpasterstwa polonijnego były konsultowane z prymasem Polski i biskupem Józefem Gawliną. By zaznaczyć specjalną pozycję polskiego duszpasterstwa polonijnego we Francji, ks. Cegiełka

⁴² K r i e g e l, *Mgr A. G. Roncalli*.

⁴³ APMK, *Nuncjatura w Paryżu, 1944-1993*, Roncalli do Cegiełki, Paryż, 9 marca 1946, sygn. A.IV.1.

⁴⁴ Ostatecznie papież Pius XII wydał pozwolenie na przyjmowanie pokarmu płynnego (z wyjątkiem alkoholu) dla robotników prac niezbędnych *Konstytucją Apostolską „Christus Dominus”*, AAS 45(1953), s. 15-24.

wspomniał również o swoich prerogatywach w stosunku do kapelanów polskich (przełożony Misji Polskiej mógł przenosić i mianować kapelanów, jak również zabiegać u miejscowych ordynariuszy o niezbędne zezwolenia).

Chcąc uniknąć posądzeń o zgodę na tworzenie podwójnego – polskiego i francuskiego – duszpasterstwa w parafiach francuskich, nuncjusz chciał znać stopień zintegrowania robotników i uchodźców polskich z innymi narodowościami oraz wiedzieć, czy kapelan polski pełni stałą posługę w obozach dla Polaków, czy tylko przyjeżdża odprawić nabożeństwo⁴⁵. Okazało się, że kapelani polscy przebywają w polskich osadach robotniczych, zaś sami pracownicy zachowują jedność i tym samym nie mieszają się z ludźmi innych narodowości⁴⁶. Ostatecznie ks. Franciszek Cegiełka, nie chcąc stawiać nuncjusza w kłopotliwym położeniu (życzliwość, jaką darzył Polaków z jednej oraz obiektywne biskupów francuskich z drugiej strony), doprecyzował, że zgoda na sprawowanie mszy świętej po południu dotyczyłaby tylko Polaków, którzy zamierzają powrócić do kraju⁴⁷, zaś jego zabiegi nie mają na celu tworzenia konkurencyjnego do francuskiego duszpasterstwa, gdyż jurysdykcji do spowiadania i asystowania przy małżeństwach udzielałby jak dotychczas miejscowy ordynariusz⁴⁸. W konsekwencji Stolica Apostolska wydała rektorowi Polskiej Misji Katolickiej personalną zgodę na sprawowanie sakramentu spowiedzi i Eucharystii dla Polaków mieszkających we Francji. Jednakże nuncjusz, by nie zaognić sytuacji prosił, żeby rektor wyjaśniał sytuację ordynariuszom miejsca⁴⁹.

Ksiądz Franciszek Cegiełka starał się również u nuncjusza o dyspensę od postu eucharystycznego dla robotników polskich w przypadku komunii świętej rozdzielanej po godz. 11.00⁵⁰. Biskup Angelo Roncalli radził jednak, by w tej sprawie zwrócić się bezpośrednio do Rzymu⁵¹.

⁴⁵ APMK, *Nuncjatura w Paryżu, 1944-1993*, Roncalli do Cegiełki, Paryż, 25 lutego 1946, sygn. A.IV.1.

⁴⁶ Tamże, Cegiełka do Roncallego, Paryż, 28 lutego 1946.

⁴⁷ W 1946 roku powróciło do kraju około 25 000 reemigrantów. Łącznie szacuje się, że po II wojnie powróciło około 70 000 reemigrantów. K l e c h t a, *Najstarsza w świecie*, s. 182-183.

⁴⁸ APMK, *Nuncjatura w Paryżu, 1944-1993*, Roncalli do Cegiełki, Paryż, 9 marca 1946, sygn. A.IV.1.

⁴⁹ Tamże, Roncalli do Cegiełki, Paryż, 16 maja 1946; Cegiełka do Roncallego, Paryż, 27 marca 1947; Roncalli do Kwaśnego, Paryż, 16 maja 1948.

⁵⁰ Tamże, Cegiełka do Roncallego, Paryż, 3 października 1946.

⁵¹ Tamże, *Nuncjatura (Liwo Addi?) do Polskiej Misji Katolickiej*, Paryż, 5 października 1946.

Prócz problemów związanych z organizacją duszpasterstwa, przedstawiciele Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu informowali szefa misji dyplomatycznej Stolicy Apostolskiej o polskich katolickich instytucjach we Francji, jednocześnie zwracając się za pośrednictwem nuncjatury w Paryżu do Stolicy Apostolskiej o wsparcie materialne tych dzieł⁵². Polska Misja Katolicka ponosiła szczególne obciążenia finansowe związane z działalnością polskiego Seminarium Duchownego w Paryżu przy 5, rue des Irlandais⁵³, polskiego gimnazjum w Chevilly (Loiret)⁵⁴, zapewniającemu nauczanie 150 uczniom, oraz polskiego sierocińca w Osny (Seine-et-Oise) utrzymującego 43. podopiecznych, głównie z rodzin ofiar wojny. Ponadto władze Polskiej Misji Katolickiej przekazywały dotację dla zarządzanej przez Siostry Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo żeńskiej szkole (Dom Świętego Kazimierza, rue du Chevaleret, Paryż) zapewniającej schronienie 45 dziewczętom, wśród których znaczną liczbę stanowiły sieroty. W placówce tej uczyły się one prac domowych, szycia i gotowania. Wspomagano także prowadzoną przez polskie serecanki szkołę w Hindisheim w Alzacji. Jak wynikało ze statystyki przekazanej do nuncjatury, we Francji w 1946 roku studiowało około 600 polskich studentów, z czego znaczna część były to dzieci Polaków, dla których powrót do Polski w ówczesnych warunkach był niemożliwy. Znaczna ich liczba nie otrzymywała wsparcia od władz polskich. W roku akademickim 1946/47 około 400 spośród nich zwróciło się o pomoc do rektora Polskiej Misji Katolickiej. Dlatego choć w latach 1945-1946 udało się pozyskać wsparcie Polonii amerykańskiej, która za pośrednictwem władz kościelnych w Paryżu przekazała 150 stypendiów, to środki te w porównaniu do potrzeb były niewystarczające. W liście do nuncjatury ks. Franciszek Cegiełka wspominał również o dotacji (100 tys. franków) dla Caritas pomagającej polskim zesłańcom⁵⁵.

W wyniku działań biskupa Angelo Roncallego, pozyskano kilkaset intencji mszalnych dla kapelanów polskich⁵⁶. Dla przykładu – w 1952 roku otrzymali oni za pośrednictwem nuncjatury w Paryżu 500 stypendiów⁵⁷. Przedsta-

⁵² Tamże, Cegiełka do Roncallego, Paryż, 24 sierpnia 1946.

⁵³ Powstało w 1945 roku z inicjatywy Prymasa Polski i za zgodą arcybiskupa Paryża Emmanuela Suharda. Pierwszym rektorem został ks. Antoni Banaszak. K l e c h t a, *Najstarsza w świecie*, s. 185-186.

⁵⁴ Gimnazjum to istniało cztery lata, zostało zlikwidowane w 1950 roku. Jak pisze Kwaśny do Gawliny, założono je w miejscu zupełnie się do tego nienadającym. APMK, *Nuncjatura w Paryżu, 1944-1993*, Kwaśny do Gawliny, Paryż, 8 grudnia 1950, sygn. A.IV.1.

⁵⁵ Mowa o tzw. Polskim Caritas, którego prezesem był Szymon Jaxa-Konarski. K l e c h t a, *Najstarsza w świecie*, s. 184.

⁵⁶ APMK, *Nuncjatura w Paryżu, 1944-1993*, Zalewski do Roncallego, Paryż, 30 września 1952, sygn. A.IV.1

⁵⁷ Tamże, Zalewski do Roncallego, Paryż, 31 października 1952.

wiciel Stolicy Apostolskiej we Francji wspomagał również finansowo w formie daru polskie inicjatywy we Francji. W grudniu 1948 roku i w roku następnym legat papieski ofiarował na potrzeby Polskiej Misji Katolickiej 50 000 franków, jako dar dla petentów⁵⁸.

Władze Polskiej Misji Katolickiej zapraszały nuncjusza na uroczystości kościelne oraz spotkania organizowane przez polskich księży we Francji. Był on częstym gościem w polskim Seminarium Duchownym przy 5, rue des Irlandais, gdzie prawie co roku (1947, 1948, 1950-1952)⁵⁹ udzielał święceń alumnom. W czasie tych spotkań arcybiskup Roncalli żywo interesował się wiadomościami z Polski. Pod datą 3 maja 1951 roku zanotował, że o godz. 9.00 w polskim seminarium wyświęcił czterech diakonów i czterech subdiakonów, jednakże bardzo przygnębiły go wiadomości o komunistycznych prześladowaniach duchowieństwa w Polsce⁶⁰.

Bardzo życzliwie wspominał wizytę w domu Sióstr Nazaretanek w Paryżu, gdzie 7 stycznia 1951 roku o godz. 9.30 razem z ks. Witoldem Kiedrowskim⁶¹ odprawił mszę świętą, a następnie wraz z innymi polskimi księżmi, między innymi z Kazimierzem Kwaśnym zasiedli do wspólnego obiadu⁶².

Arcybiskup Roncalli był informowany o zjazdach księży polskich⁶³. Miał uczestniczyć w zjeździe, który odbył się 9 listopada 1945 roku w Clamart. Jednakże nie mógł tam przybyć z powodu nagłego wyjazdu z Paryża⁶⁴.

Corocznie składano mu życzenia z okazji Świąt Bożego Narodzenia i Wielkanocy⁶⁵. Odpowiadając na nie dopisywał, że pamięta o Polsce. „Moje myśli jed-

⁵⁸ Tamże, Roncalli do Kwaśnego, Paryż, 29 grudnia 1948; Roncalli do Kwaśnego, Paryż, 25 grudnia 1949.

⁵⁹ K l e c h t a, *Najstarsza w świecie*, s. 186.

⁶⁰ *Journal II*, s. 434.

⁶¹ Ks. Witold Kiedrowski (1912–2012), święcenia kapłańskie otrzymał w 1935 roku dla diecezji chełmińskiej. Brał udział w kampanii wrześniowej 1939 roku. Jako członek AK, aresztowany przez gestapo, był więźniem Majdanka i Oświęcimia, Buchenwaldu i Dachau. Od 1947 roku przebywał we Francji. Był wykładowcą w polskim Seminarium Duchownym w Paryżu, współpracownikiem Radia France Intern, kapelanem Zgromadzenia Sióstr Nazaretanek przy rue Vaugirard prowadzących stancję dla dziewcząt.

⁶² *Journal II*, s. 380.

⁶³ APMK, *Nuncjatura w Paryżu, 1944-1993*, Kwaśny do Roncallego, Paryż, 13 października 1949, sygn. A.IV.1; Roncalli do Kwaśnego, Paryż, 28 października 1949.

⁶⁴ C e g i e ł k a, *Nuncjusz A. G. Roncalli*, s. 184.

⁶⁵ APMK, *Nuncjatura w Paryżu, 1944-1993*, Kwaśny do Roncallego, Paryż, 22 grudnia 1949, sygn. A.IV.1; Roncalli do Kwaśnego, Paryż, 25 grudnia 1949; Kwaśny do Roncallego, Paryż, 28 kwietnia 1950; Kwaśny do Roncallego, Paryż, 18 grudnia 1950.

noczą się z waszymi, pamiętając o licznych trudnościach waszych braci w Polsce” – pisał w grudniu 1950 roku do rektora Polskiej Misji Katolickiej⁶⁶.

W czerwcu 1947 roku, w związku ze śmiercią prezydenta RP na uchodźstwie Władysława Raczkiewicza, był zaproszony na mszę świętą sprawowaną w Paryżu w polskim kościele pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny przy rue Saint-Honoré. Nie mogąc przybyć, zapewnił o modlitwie za zmarłego⁶⁷. Uczestniczył natomiast we wspomnianym kościele w mszy świętej za zmarłego kardynała Augusta Hlonda, w czasie której prócz osobistej refleksji na temat prymasa odczytał przesłanie papieża Piusa XII do zebranych⁶⁸.

Jak już wspomniano, nuncjusz apostolski we Francji znał sytuację polityczną w Polsce Ludowej. Dlatego odpowiadając na zaproszenia kierowane przez władze Polskiej Misji Katolickiej zwłaszcza z okazji świąt narodowych, kierował się daleko posuniętą ostrożnością. Tak było w przypadku zaproszenia na uroczystość z okazji święta maryjnego i rocznicy Konstytucji 3 maja. W 1947 roku rektorowi Misji Polskiej bardzo zależało na obecności arcybiskupa Roncallego⁶⁹. Początkowo, w marcu 1947 roku, zgodził się on na uświetnienie swoją obecnością tej uroczystości⁷⁰. Jednak, jak wspomina ks. Franciszek Cegiełka⁷¹, o planowanych uroczystościach i udziale w nich nuncjusza dowiedział się ambasador Polski we Francji Stanisław Skrzyszewski, który zamierzał wziąć udział we mszy świętej. Tym samym, zgodnie z protokołem dyplomatycznym, przed kościołem znajdującym się przy jednej z najbardziej reprezentacyjnych ulic w Paryżu w pobliżu placu Concorde, przedstawiciel polskich władz komunistycznych miałby być witany przez rektora Polskiej Misji Katolickiej z takimi samymi honorami co nuncjusz apostolski. Było to celowe działanie władz polskich, mające pokazać akceptację opinii publicznej w Paryżu, legitymizowanie przez Polonię we Francji rządów komunistycznych w Polsce. Problemem była również treść przygotowywanego kazania, gdyż ks. Franciszek Cegiełka zamierzał poruszyć temat wolnej, odrodzonej Polski. Sytuacja komplikowała się, gdyż rektor Polskiej Misji Katolickiej odmówił powitania ambasadora Polski, jak również zmiany treści kazania⁷². W celu

⁶⁶ Tamże, Roncalli do Kwaśnego, Paryż, 28 grudnia 1950.

⁶⁷ Tamże, Roncalli do Cegiełki, Paryż, 10 czerwca 1947.

⁶⁸ Tamże, Kwaśny do Roncallego, Paryż, 25 października 1948; *Journal I*, s. 563.

⁶⁹ APMK, *Nuncjatura w Paryżu, 1944-1993*, Cegiełka do Roncallego, Paryż, 14 marca 1947, sygn. A.IV.1.

⁷⁰ Tamże, Roncalli do Cegiełki, Paryż, 17 marca 1947.

⁷¹ C e g i e ł k a, *Nuncjusz A. G. Roncalli*, s. 191-192.

⁷² Tamże.

uniknięcia niezręcznej sytuacji, nuncjusz postanowił w tym dniu o godz. 9.00 wziąć udział w święceniach kapłańskich w polskim Seminarium Duchownym. Ponieważ uroczystość w polskim kościele z okazji święta narodowego zaplanowano na godz. 10.00, tym samym jego obecność na mszy świętej okazała się niemożliwa⁷³.

Warto wspomnieć, że przedstawiciele Ambasady Polski Ludowej we Francji próbowali wielokrotnie wykorzystać uroczystości związane ze świętami kościelnymi do pokazania, że władze komunistyczne zachowały dobre relacje z polską emigracją we Francji, a zmiany polityczne w Polsce znalazły uznanie wśród Polonii. Zaskoczenie nuncjusza wywołała obecność jednego z duchownych francuskich na spotkaniu bożonarodzeniowym zorganizowanym przez polską ambasadę w Paryżu w 1949 roku. Poprosił więc o wyjaśnienia rektora Polskiej Misji Katolickiej, ks. Kwaśnego. Okazało się, że często obecność księży francuskich w spotkaniach, w czasie których pod nieobecność przedstawiciele Polskiej Misji Katolickiej niejednokrotnie prezentowano sztandary Polski Ludowej, miała pokazać, jakoby przedstawiciele Kościoła z władzami kraju komunistycznego łączyły dobre relacje, tym samym siejąc zamęt i dezorientację wśród Polaków. Księża tych, niezających realiów w Polsce, przekonywano, że uczestnicząc w tych spotkaniach zachowują dobre stosunki z polskimi mieszkańcami swoich parafii⁷⁴. Wydarzenie to pozwoliło nuncjuszowi na właściwą ocenę metod działań polskich władz komunistycznych w stosunku do Polonii francuskiej.

Nuncjatura w Paryżu na prośbę rektora Polskiej Misji Katolickiej pośredniczyła w uzyskaniu przez emigrantów z Polski wizy potrzebnej na wyjazd do Włoch. Tak było w przypadku delegacji polskiego uniwersyteckiego stowarzyszenia katolickiego „Veritas”, którego kilku członków, między innymi profesora Bolesława Buriana i Andrzeja Ruszkowskiego zaproszono na konferencję zorganizowaną w Rzymie od 7 do 14 kwietnia 1947 roku przez PAX Romana⁷⁵, czy doktora Konrada Sienkiewicza ze stowarzyszenia „Christian-Social Movement” z Londynu, który zamierzał spędzić kilka dni w Wiecznym Mieście⁷⁶.

⁷³ Jeszcze 24 kwietnia 1947 roku ks. Franciszek Cegiełka próbował bezskutecznie interweniować u nuncjusza, by ten przybył do polskiego seminarium godzinę wcześniej i tym samym byłoby dostatecznie dużo czasu na udział w uroczystościach 3 maja. APMK, *Nuncjatura w Paryżu, 1944-1993*, Cegiełka do Roncallego, Paryż, 24 kwietnia 1947, sygn. A.IV.1.

⁷⁴ Tamże, Kwaśny do Roncallego, Paryż, 2 marca 1949.

⁷⁵ Tamże, Cegiełka do Roncallego, Paryż, 3 marca 1947; Dąbrowski do Roncallego, Paryż, 18 marca 1947.

⁷⁶ Tamże, Cegiełka do Roncallego, Paryż, 24 marca 1947.

W kontaktach z Polakami nuncjusz był znany również ze swego poczucia humoru. Rozmawiając z ks. Franciszkiem Cegiełką na temat relacji Polskiej Misji Katolickiej z Ambasadą Polską w Paryżu, zapytał, czy rektor potrafi żeglować i radził, przytaczając łacińskie przysłowie: *Navigare necesse est*⁷⁷, by nauczył się tej sztuki, jeżeli zależy mu na poprawnych kontaktach z przeciwnikami politycznymi. Kiedy zaś ks. Kazimierz Kwaśny zwrócił się z prośbą do Nuncjatury o obniżenie tradycyjnej taksy składanej po nominacji na prałata papieskiego, arcybiskup Roncalli, obniżając kwotę o połowę, odpisał, że „honory także niestety czasami nas kosztują”⁷⁸.

Sprawy polskie zarówno na obczyźnie we Francji, jak i w kraju nad Wisłą nie były obce przyszłemu Janowi XXIII. Kilkakrotnie przed wybuchem II wojny światowej odwiedzał Polskę. Dnia 17 sierpnia 1929 roku, będąc na Jasnej Górze, zapisał w tamtejszej księdze pamiątkowej: „Fiat pax in virtute tua, Regina Poloniae et abundantia in turribus tuis” (Niech będzie pokój w mocy Twojej, Królowo Polski i obfitość w wieżycach Twoich)⁷⁹. Jako nuncjusz apostolski we Francji wielokrotnie spotykał się z mieszkającymi tam Polakami, jak również przyjmował biskupów polskich przebywających z wizytą w Paryżu.

Po wyborze na Stolicę Piotrową wielokrotnie miały miejsce spotkania kardynała Stefana Wyszyńskiego z Janem XXIII⁸⁰. Materiały znajdujące się w archiwum Polskiej Misji Katolickiej we Francji, jak również notatki Roncallego zawarte w jego dziennikach pozwalają przekonać się, z jaką sympatią przyszły papież Jan XXIII traktował sprawy polskie i Polaków.

⁷⁷ C e g i e ł k a, *Nuncjusz A. G. Roncalli*, s. 188.

⁷⁸ APMK, *Nuncjatura w Paryżu, 1944-1993*, Roncalli do Kwaśnego, Paryż, 10 czerwca 1950, sygn. A.IV.1.

⁷⁹ M. F r u k a c z, *Związki bł. Jana XXIII z Polską, Jasną Górą i Prymasem Tysiąclecia*, „Niedziela” z 3 grudnia 2006, http://ruda_parafianin.republika.pl/swi/j/jan23.htm [dostęp: 15 maja 2013].

⁸⁰ Wielokrotnie był przyjmowany na audiencjach papieskich (między innymi 14 listopada 1958, 17 grudnia 1958, 25 lutego, 8 marca 1962, 8 października, 13 listopada 1962 oraz 9 i 20 maja 1963 roku). Jak pisze M. Frukacz, Jan XXIII przed swoją śmiercią kazał umieścić przy łóżku obraz Matki Bożej Częstochowskiej. Patrz: F r u k a c z, *Związki bł. Jana XXIII*.

APOSTOLICAL NUNTIO ANGELO RONCALLI
TOWARDS THE PROBLEMS OF POLISH EMIGRATION IN FRANCE AFTER
THE SECOND WORLD WAR

S u m m a r y

This paper presents a very interesting and important episode from Archbishop Angelo Giuseppe Roncalli's; Roncalli was then Pope John XXIII who in the years 1944-1953 was Apostolic Nuncio in Paris (France). The problems and affairs of Polish emigration in France were not alien to him. This emigration after World War Two numbered 750.000. The Nuncio was vitally interested in Polish affairs, a fact that was expressed in his encounters with Polish Primate Cardinal August Hlond, Bishop Józef Gawlina, and with successive rectors of Polish Catholic Mission in Paris: Fr. Franciszek Ciegelka and Fr. Kazimierz Kwaśny. Owing to his support, among other things, the 1924 contract was kept valid after the war. It regulated the principles of Polish priests' pastoral work in France. The Nuncio in various ways supported the PCM and others Polish Catholic institutions in France. Polish affairs remained important for him after he was elected to the Apostolic See.

Translated by Elżbieta Kłos

Słowa kluczowe: Angelo Giuseppe Roncalli, nuncjusz apostolski, Paryż, Francja, polska emigracja, Polska Misja Katolicka.

Key Words: Angelo Giuseppe Roncalli, Apostolic nuncio, Paris, France, Polish emigration, Polish Catholic Mission.